

Inför ett generellt indirekt mediestöd!

Thomas Mattsson*

1965: Sveriges riksdag beslutar om ett nytt partistöd som ska användas för tidningsverksamhet, en ordning som främst Socialdemokraterna och Centerpartiet begagnar för att stötta sina titlar landet runt.

1971: Presstödet – alltså partistödet – blir istället till driftsstöd, som i olika former som exempelvis förmånliga lån överlever ända fram i våra dagar, trots att det inte är affärsmodells- och teknikneutralt.

Och sedan?

2015: *”Regeringen beslutade den 5 mars 2015 att ge en särskild utredare i uppdrag att analysera behovet av nya mediepolitiska insatser när presstödet i dess nuvarande form upphör. Med utgångspunkt i analysen ska utredaren lämna förslag till utformning av nya mediepolitiska verktyg.”* (SOU 2016:80)

2021: Sveriges riksdag beslutar med bred parlamentarisk uppslutning om ett nytt stöd för nyhetsmedier,

* Thomas Mattsson är ordförande för publicistorganisationen Utgivarna (2020–) och Senior Advisor på Bonnier News (2019–). Han var tidigare tf vd för Tidningsutgivarna (2020–2021), chefredaktör för Expressen (2009–2019) och chefredaktör för Expressen.se (2005–2009).

där både direkta och indirekta stöd möjliggör utgivning i hela landet till rättvisa konkurrensvillkor.

Eller?

Så blev det inte, nej, även om 2021 – äntligen! – blev året då de gamla stöden började att diskuteras på allvar. Goda föresatser saknas inte, men kanske förutsättningar att snabbt skapa något gott nog.

Fast om vi frigör oss lite från de politiska realiteterna här och nu, och det faktum att höstbudgeten 2021 är den sista med januariavtalet som möjliggörare, så kanske vi kan se tillbaka på vad som kunde varit.

Ett generöst motiverande av det som vi känner som ”presstödet” är ju att det syftade till att säkra mångfald; så kallade andratidningar skulle fortsatt ges ut i spridningsområden dominerade av företrädevis liberala och moderata ledarsidor.

Tillhandahållande av andra röster än de marknadsledande titlarnas dito, var alltså presstödet själva existensberättigande i en medievärld där detta förutsatte tryckpressar. Underförstått: papperstidningar.

Men när upphörde egentligen den medieformen att vara den enda alternativa plattformen till en papperstidning? Knappast redan den 26 maj 1994 när *Di Online*, i dag känt som *Di.se*, gjorde entré på nätet. Inte heller den 25 augusti 1994 när *Aftonbladet Kultur* kom ut på www.jmk.se.se/aftonbladet eller sex månader senare när det blev dagliga nyheter på den nya domänen www.aftonbladet.se.

Nej, många medier följde, men det dröjde innan sajterna blev så bra och så spridda att de på allvar kunde sägas vara alternativ till de ännu primära nyhetsförmedlarna: alltså Gutenbergs gammelmedia.

11 september-attackerna 2001? Anna Lindh-mordet 2003? Irakkriget eller Tsunamin 2004? Så där kan vi ju hålla på, och det spelar kanske mindre betydelse om vi daterar detta till 2005 eller varför inte 2011 eller ...

För säg så här: nu är vi där vi är, men tänk om Sverige tidigare sett till att få ett modernt mediestöd som tillgodosett möjligheten att erbjuda mångfald i andra former än bara i print?

Det ska först konstateras att våra nyhetssajter, tillsammans med de norska avisernas, tillhör de mest avancerade i världen. Jag har själv stått på INMA- och WAN Ifra-scener på olika kontinenter och inför mediekonferensdeltagare slagit fast att *Uppsala Nya Tidning* minsann är lika produktvecklad digitalt som en gång *The New York Times*, en sanning som möjligen inte är lika giltig längre. (Vilket jag också erkänt på scenen på Flustret i Uppsala inför *UNT:s* hela personal.)

Jag satt i publiken när *Västerbottens-Kurirens* vd **Sture Bergman**, idag chef för *NWT Gruppen*, trollband åhörarna på en INMA-världskongress Miami efter vi vallats runt i tomma lokaler hos *Miami Herald* som just sparkat några hundra medarbetare. Eller om det istället var den där gången i San Francisco? Eller i Los Angeles, när vi var ett gäng svenskar som besökte *Los Angeles Times* och jag till slut ställde mig upp framför whiteboarden i chefredaktörsrummet på *LA Times* och lika frustrerad som tillkämpat artig inför bland andra *Tidningar i Norrs* chefredaktör **Ingvar Näslund** började skissa upp den digitala logiken för den amerikanska redaktionsledningen. X antal uppsagda journalister och avskedade chefredaktörer senare är *LA Times* nu tydligen på G med en nysatsning igen. *Well, well.*

Min poäng är att svenska tidningar trots en utmanande transformation klarat sig hyggligt väl på nätet. Näst efter Norge har vi den högsta andelen betalande nyhetskonsumenter digitalt, och även om den rapport om tidningsekonomi som Myndigheten för press, radio och tv presenterat för 2018 och 2019 påvisade de sämsta bokslutsresultaten sedan man började sammanställa dessa för över 40 år sedan, så blir den om 2020 trots allt en smula bättre. Stödtunga sista svarta rader, visst, men ändå: vi har ännu en livaktig och bred pressflora att värna.

Så långt är ju allt väl och våra press- och mediestöd kan anses ha tjänat sina syften. Om det inte vore så att de konserverat tidigare affärsmodeller (läs: pappers-tidningar), skapat negativa tröskeeffekter (läs: 29 procent hushållstäckning ger driftsstöd, 31 procent ger inget alls...), är oförutsägbara (läs: hur tilldelas egentligen vita fläckar-stöd?) och så vidare.

Att snabbt svänga om till andra system låter sig förstås inte göras, tusentals journalistjobb och miljoner läsare är försatta i de förutsättningar som rått, så tillrådligt är nog en mer successiv förnyelse.

Men låt oss leka med tanken att vi, med facit i hand, hade formulerat om mediestöden för något decennium sedan? Hur hade det sett ut då?

Möjligt för gratissajter att få driftsstöd. *När Metro lanserades 1995 rasade den tidens så kallade betaltidningar mot den snylt- och snuttifieringsjournalistik som gratistidningen erbjöd i Stockholm, ett presshistoriskt protektionistiskt jättemisstag av oss andra, då ju läsare i tunnelbana efter tunnelbana jorden runt älskade konceptet.*

Mer progressiva borde vi i mediebranschen ha varit när de stora nyhetssajterna växte fram tiotalet år senare, då reklamfinansierade givet att fungerande betalningsmodeller faktiskt saknades och att det rådde en ofta rätt sund skepsis mot att betala över nätet före Klarna/Bank-ID/Swish/etc. Samtidigt krävdes det betalande abonnenter för att få driftsstöd, vilket torde ha hämmat den digitala tillväxten.

Faktum är ju att våra idag digitala medievanor växte fram tack vare tillgången till nyheter på öppna plattformar, så nog borde mediestöden anpassats till detta tidigare. Drifts- och distributionsstöd för print hade fortsatt behövts, men sammantaget borde också digitala produkter getts stöd. Driftsstödet hade sedan kunnat växlas ut mot andra direkta stöd samt indirekta stöd.

Mer generella indirekta stöd. *Alltför omfattande och långvariga direkta stöd till kommersiella aktörer riskerar att sätta marknaden ur spel. Är det rimligt att alla från utländska börsbolag och familjeägda koncerner till stiftelser, släkter och ekonomiska föreningar ska kunna tilldelas skattemedel i kanske 50 år – trots att de drivs i privat regi och tillika med vinstintressen? Ska man kunna stödmaximera sin verksamhet och som, åtminstone en aktör år 2021, ta emot så mycket driftsstöd att det motsvarar en tredjedel av hela omsättningen?*

Min gissning är att om vi gjorde om och gjorde rätt, så skulle indirekta stöd utgöra en större andel av den dryga miljard skattekrönor som det handlar om idag. Ett kvalificerat momsundantag, populärt kallat nollmoms, vore en del av en större helhetslösning – tillika testad med framgång i våra grannländer, enligt bland

andra radioprogrammet Medierna. Helt eller delvis reducerad arbetsgivaravgift tillfälligt eller en längre tid för specifikt journalister, skulle också locka medieföretagen att anställa just sådana och därmed premiera producerade av originaljournalistik.

Indirekta stöd har ibland felaktigt kommit att beskrivas som riktade bara till ”stora mediekoncerner”, som vore dessa inte summan av många – ofta små – titlar, dessutom inte sällan sammansatta i konsolideringar orsakade av de mindre titlarnas lönsamhetsproblem. Istället är fördelen med ett ökat inslag av indirekta stöd att konkurrensvillkoren blir mer rättvisa.

Under 2020 tillkom så kallat redaktionsstöd, i princip ett så generellt fördelat mediestöd att det nästan var att betrakta som ett indirekt stöd. Redaktionsstödet hade också olyckliga incitament i sin konstruktion, som att en tidning kunde öka sin kostnad med X kronor för att därmed generera XX kronor i stöd. Dessutom saknas definition av vad kriteriet ”i behov” egentligen betyder ett räkenskapsår när staten inte delar ut en extra halv miljard kronor på grund av covid-19? Och ska medieföretag som kanske är i den treåriga avlösningsmekanismen ur driftsstödssystemet ändå vara förnekade att parallellt söka redaktionsstöd, som förordningen från 2021 nu lyder? Det finns alltså att skruva på, men som idé är mediestödet inte så dumt.

Stöd till nyhetsöknar – både geografiska och ämnesmässiga. ”Vita fläckar-stödet”, mer formellt omnämnt stöd för lokal journalistik, är omdiskuterat och ibland kritiserat. Hur det fördelas emellan stödansökningar från en och samma koncern är högst oklart. Stödet har ansetts beslutas för sent på verksamhetsåret och har

dessutom getts under för kort tid. Och är det rimligt att skattebetalarna ska subventionera – kanske tillfälliga – satsningar på orter där det kan finnas en lokaltidning som kämpat på i 87 eller 112 år och som nu, med denna nya konkurrens, får ännu svårare att klara sig? Riskerar stödet möjligen att snarare locka bidragsentreprenörer än att skapa varaktig lokaljournalistik?

Dock. Forskning visar att det har bidragit till att de geografiska nyhetsöknarna blivit färre. Och med mer transparens och en tydligare intention om vad som avses med denna stödform, kan den bli en viktig beståndsdel och ett exempel på varför vissa direkta stöd är nödvändiga. Det kan även diskuteras om inte vissa bevakningsområden är att betrakta som nyhetsökningar i dagens medielandskap?

Sammanfattning?

- Driftsstödet borde tidigare omfattat också nyhets sajter utan betalande abonnenter, då de senare skapade de medievanor som gör att vi nu är världsledande i prenumerationer även digitalt. Om så, skulle driftsstödet utvecklas till det som nu kan bli det framtida redaktionsstödet.
- Indirekta stöd borde tidigare blivit en del av stödfloran, för att skapa mer allmänna premisser för självständiga medier som står fria från staten.
- Vissa direkta stöd är fortsatt nödvändiga, som exempelvis i språkgrupper eller geografier där det saknas ekonomiska möjligheter att annars finansiera journalistik.

Nu blev det inte så 2011.

Och inte 2021, heller.

Det kan förstås hävdas att ett fortsatt fokus på press- och mediestöd till främst papperstidningar garanterade utgivningen av dessa i en tid då det inte fanns en digital affär, och att vidmakthållandet av print därav var själva utgångspunkten för att den svenska dagspressen överhuvudtaget kunde bli så framgångsrik med sina affärsmodeller på nätet som den åtminstone för stunden förefaller att vara.

2021 redovisas bättre bokslut. *Gota Media* och *NWT-gruppen* nyanställer. Stampen har vänt upp och köpts av ett *Polaris*-lett konsortium. *Bonnier News* största affärsområde är plötsligt lokaltidningsverksamheten. Det spirar återigen optimism.

Men en mer framsynt mediepolitik 2011 hade knappast missgynnats. När de sista boksluten görs är det sannolikt få tidningschefer som kommer se sig själva i spegeln och anse sig ha satsat för mycket på tv, podcasts, appar och allt det som inte rymdes i mediestöden för tio år sedan.